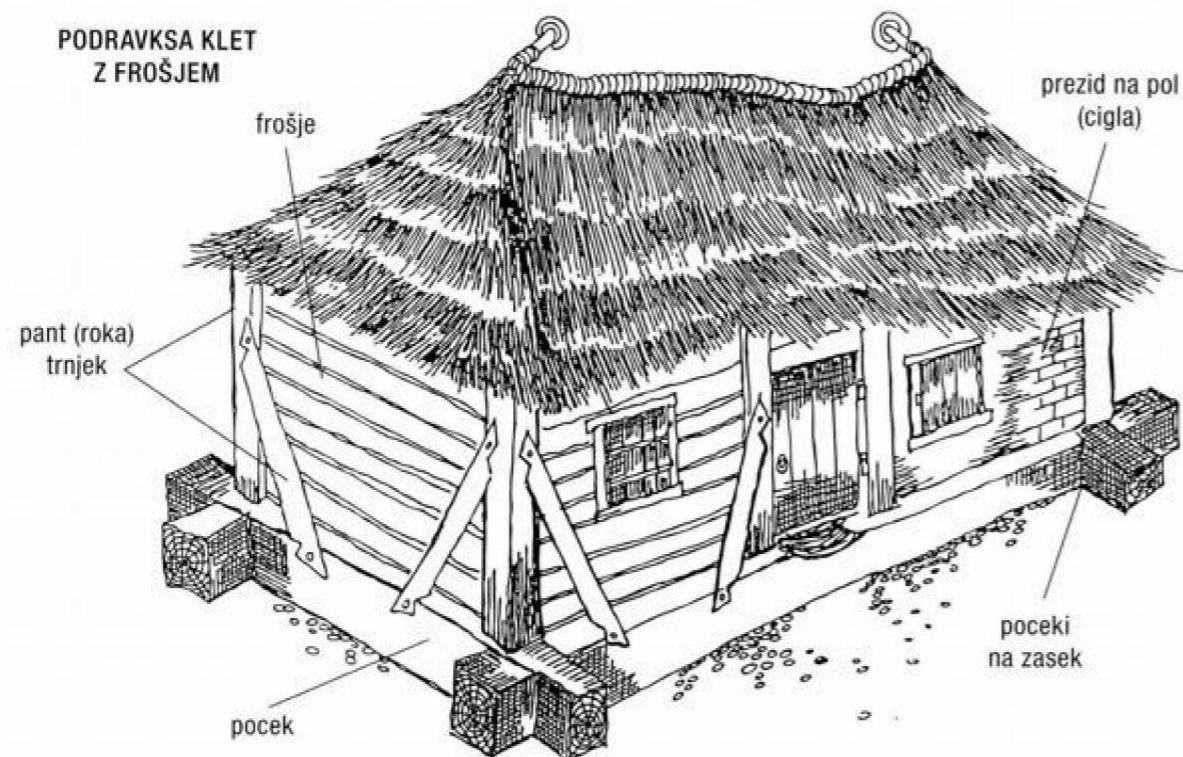
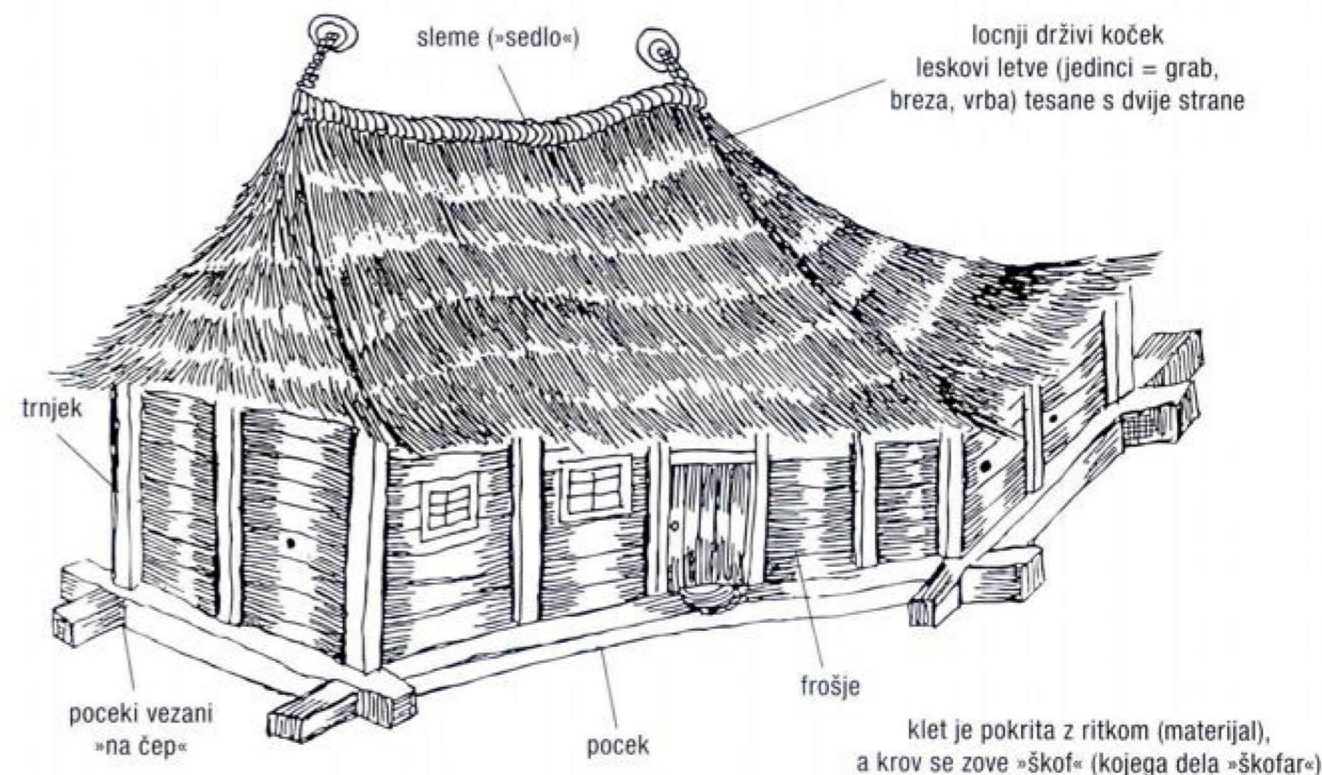

Tradicijska arhitektura

vinogradarskih klijeti

Izvor: Miroslav Dolenc Dravski, Mali virovski etnografski album, 1993., tabela VI.

Bilogora, smještena u savsko-dravskom međurječju sjeverozapadne Hrvatske, najniža je hrvatska gora, prosječno ispod tristo metara nadmorske visine. Po prostranosti, pak, jedna je od naših najvećih gora i zauzima područje od 1700 km². Greben ujednačene visine proteže se kroz Podravinu usporedno s rijekom Dravom oko 80 km u dužinu u smjeru sjeverozapad-jugoistok, od Koprivnice do Suhopolja kod Virovitice. Poprečno je razveden nebrojenim izmjenama uskih dolina i niskih, ali često strmih bregova i brežuljaka koji se utapaju u dravskoj ravnici.

Tekst i fotografije
Maja Zebec

Umjereno vlažna kontinentalna klima toplih i suhih ljeta, pjeskovito tlo te blagi brežuljci činili su idealne uvjete pa uzgoj vinove

loze na Bilogori prati duga tradicija. Vinogradarstvo se tamo oduvijek ponajviše njegovalo kao dio kulture življenja, a ne kao egzistencijalni imperativ. Vinogradi s klijetima redovito su bili sastavni dio svakoga seoskog gospodarstva i nadopunjavali ga. Klijeti su objekti građeni na samoj obiteljskoj vinogradarskoj parceli, namjenski vezani uz poslove u vinogradu, tehnologiju spravljanja i čuvanja vina te društveni život i dokolicu.

Svako kućanstvo ima barem jednu

Tradicija je duboko oblikovala srž ove arhitekture, a prenoseći je s generacije na generaciju, narodni su graditelji tražili najbolja konstruktivna rješenja, istraživali kvalite-

Na brežuljcima položenim na južnom rubu Podravine uzgoj vinove loze ima dugu tradiciju koja je iznjedrila i specifičnu arhitekturu klijeti zaokružene umjetničke i kulturne vrijednosti

tu i svojstva materijala te koncepcije prostora koje su najbolje služile svrsi. Iako je ova graditeljska baština skromna i gotovo nepoznata, nikako nije i manje vrijedna. Estetska težnja vlasnika i graditelja prožela je njezine oblike jednostavno i iskreno rezultirajući nesumnjivom umjetničkom vrijednošću. Arhitekturu bilogorskih klijeti odlikuje iznimno stilsko jedinstvo, čistoća i jednostavnost funkcijom nadahnutih oblika, urav-

noteženost kompozicije, mjerilo prilagođeno čovjeku i ljepota upravo takvih proporcija. Korištenje materijala iz neposrednog prirodnog okoliša te zalačka vještina seoskih graditelja da materijal koriste u skladu s njegovim svojstvima, ukazuju na povezanost i međusobno razumijevanje čovjeka i prirode, iz čega na kraju i proizlazi visokovrijedan ambijent nastao kao simbioza te odmjerenе arhitekture i pripitomljenoga krajolika.

Vrijedna narodna baština Crteži tipičnih bilogorskih klijeti kakve su na Staroj gori blizu Koprivnice građene u 19. stoljeću s nazivjem pojedinih dijelova iz kajkavskoga govora

TUMAČ

Ludbreg ■ - veći grad

Gola ■ - ruralna cjelina

Torčec 🏠 - vredniji pojedinačni objekti

Stara Gora 🟡 - vrednije klijeti

Novačka ▲ - vredniji konaki

0 2 4 6 8 km

N
W E
S

Tradicijska arhitektura u Podravini
Prostorni raspored važnijih objekata
tradicijske arhitekture u Podravini

Sve do posljednje četvrtine 20. stoljeća pretežno slamnati krovovi ovakvih tradicijskih zdanja gusto su se ocrtavali između korjalnih krošnji orijaških stabala pitomog kestena i tako činili specifičnu vizuru bilogorskoga kraja. U današnje vrijeme čak i ruševni ostaci tih objekata tradicijske arhitekture iznimno su rijetki, toliko da ih ponekad satima moramo tražiti na završecima velikim dijelom obraslih staza i zapuštenih puteva.

No ako se uputite vinskim stazama osunčanih pitomih brežuljaka s kojih puca pogled

sve do Drave, oplemenjujuće je iskustvo usput razgledati i upoznati tamošnje stare klijeti. Smještene su već na prvim vinorodnim brežuljcima u blizini sela, na hrptovima bregova s pripadajućim vinogradima koji se spuštaju niz njihove padine ili pak u dolinama podno pripadajućih vinograda na brijegu. Često su se nizale jedna iza druge na udaljenosti od dvadeset do pedeset metara, čineći tako svojevrsnu ulicu.

Nadasve zanimljiva oblikovna raznolikost arhitekture klijeti najvećim je dijelom

Ako podravski gazda imalo drži do sebe i svoje reputacije, obavezno ima gorice i klijet na Bilogori ili zapadno na obroncima Kalnika i Topličke gore

proizašla iz odabira materijala i njemu prilagođene konstrukcije. Odabir materijala je prije svega bio uvjetovan onim što se iz prirode može najpovoljnije uzeti da bi se cijeli trud oko klijeti isplatio. Za gradnju klijeti 18. i 19. stoljeća koristilo se kvalitetno drvo hrasta, poljskog brijesta ili lipe, dok su se krovovi prekrivali raženom slamom. Krovove su slamom prekrivali majstori specijalizirani za taj posao, nazivani škofari. Tijekom 20. stoljeća opeka i crijep zamjenjuju dotadašnji građevni materijal kao sve dostupniji produkt, ali i kao stvar prestiža. Ako proučimo vanjsko oblikovanje zgrada i njima specifične prostore, možemo primijetiti da se od polovice 18. do polovice 20. stoljeća javlja nekoliko tipova klijeti s tradicijskim obilježjima.

Drvene klijeti s hrvatskim vuglom

Najstarije sačuvane klijeti su one iz 18. stoljeća, danas već iznimno rijetke. Jednu takvu vrlo reprezentativnu klijet možemo vidjeti preseljenju s originalne lokacije u okolini Starigrada u ambijent Podravkina rekreacijskog centra u Koprivnici te tako sačuvanu od propadanja. Kao specifičnost na tim se objektima javlja tesarski spoj planjki nazvan hrvatski vugel. To je način križnog spajanja dugih, masivnih planjki, krajeva ostavljenih da preko točke sjecišta slobodno strše. Tako građene klijeti bile su nalik svojevrsnoj slagalici, što je omogućavalo da se premjeste na neko drugo mjesto. Najvjerojatnije su u cijelosti bile drvene, a dijelovi kanatne konstrukcije koje danas susrećemo na tim objektima dodavani su kasnije. Zbog toga je originalno oblikovanje njihovih prostora upitno, no sve govori u prilog tome da nisu imale boravišni prostor, što ih obilježava kao isključivo gospodarske građevine. Svi takvi objekti redovito su pokriveni slamnatim krovom na četiri vode.

Zanimljivi graditeljski detalji
Specifičnost kod gradnje klijeti predstavlja hrvatski vugel (horvacki vuglec) - tesarski spoj greda na uglovima kojim se postizala bolja statika objekta

Preseljena i spašena Jedna od najstarijih sačuvanih bilogorskih klijeti s horvatskim vuglom iz druge polovice 18. stoljeća preseljena je u Podravkin rekreacijski centar

Klijeti s kanatnom konstrukcijom

Tijekom 19. stoljeća zbog promijenjenih gospodarskih uvjeta, tj. pojačanog iskorištavanja šuma, dolazi do racionalnije upotrebe drvene grade. To je utjecalo i na daljnje oblikovanje zgrada klijeti pa se planjke, koje su dotad predstavljale nosivu konstrukciju, javljaju samo kao ispunja drvenog kostura kanatne konstrukcije. Temelj građevine su masivne grede (poceki), a nosivost konstrukcije se, umjesto na zidove, prebacuje na vertikalne stupove (podboje) ukrućene koso i vodoravno položenim potpornjima (panti-ma), karakteristično vidljivima izvana. Kao ispune zidova upotrebljavale su se krače, te-

Zaštićena klijet Na Staroj gori kod mjesta Virje nalazi se klijet iz 19. stoljeća koja je na popisu zaštićene ruralne baštine Ministarstva kulture

Graditeljskoj baštini u Podravini nećemo pomoći plakanjem nad njezinom sudbinom. Trebalo bi još intenzivnije djelovati na njezinu istraživanju, na informiranje javnosti i mijenjanju svijesti o njezinoj vrijednosti i suvremenoj primjeni. Određenih pozitivnih primjera u tom smjeru u Podravini ipak ima

Najzastupljenije klijeti Klijeti građene na kanat nekad su bile pokriveno slamnatim krovom, redovito na četiri vode

sane planjke, kao i pleter premazan blatom ili pak opeka. To su prizemnice pravokutnog tlocrta s unutrašnjosti podijeljenom u tri linearno raspoređene prostorije podjednake širine i dužine, vanjskih mjera tlocrta 12 x 4 m, a pokriveno su slamnatim krovom na četiri vode.

Središnja prostorija, prešnica, služila je kao radni prostor za prešanje grožđa u vrijeme berbe, a ujedno je ovdje bila smještena velika vinogradarska preša i pribor. Zbog gospodarske namjene nema prozorskih otvora pa vanjska ulazna vrata koja su smještena upravo na toj prostoriji ujedno omogućavaju ulaz svjetlosti. S jedne strane prešnice smještena je vinska klet, a služila je kao čuvaonica bačava s vinom. S druge pak strane je iziča, koja je imala funkciju boravišnog prostora klijeti za blagovanje, odmor i druženje te sklanjanje od nevremena. Redovito je bila opremljena malom zidanom peći te krevetom, stolom i klupom. Ovaj tip klijeti na području Bilogore je oblikovno i prostorno najkarakterističniji i najučestaliji. Jedna ovakva sačuvana i obnovljena klijet može se vidjeti na lokalitetu Stara gora kod Virja.

Ladanjske klijeti

Uz bogatiji sloj građana ili seljaka javlja se i ladanjski tip klijeti u kojima je ujedinjena funkcija klijeti i ladanjske kuće. Građene su kao zidane katnice većih dimenzija, izduženog pravokutnog tlocrta ili pak na polovini jedne strane oblikovane kao katnice, dok je druga bila izvedena kao prizemnica. Zaključene su četverostrešnim ili pak dvostrešnim krovom prekrivenim crijepom. Raspored prostorija bio je prilagođen potrebama lagodnijeg života. Prostorije gospodarske namjene redovito su bile smještene u prizemlju objekta s podrumskim prostorijama za spremanje vina i štalama za konje. Kat predviđen za odmor i dokolicu rastvoren je velikim prozorima, a najčešće i terasom na pročelju. Budući da su ovakve vile bile građene na atraktivnim lokacijama, terasa zamišljena kao vidikovac redovito je bila okrenuta prema lijepom pogledu. Drveni dijelovi terase bogato su ukrašeni rezbarenim motivima geometrijske ornamentike pa su ujedno i glavni ukras građevina. Do danas je saču-

Znak raspoznavanja Stabla pitomog kestena sadila su se uz klijeti podravskog dijela sjeverozapadne Podravine i čine posebnu ambijentalnu vrijednost gorica na Bilogori

Preslika seoske kuće Tip zidane klijeti jedinke iz polovice 20. stoljeća snimljen je na Čukljaševu brijegu (Cirik) kod Budrovca

Galovičeva klijet Jedna od rijetkih očuvanih ladanjskih klijeti je i ova hrvatskoga književnika Frana Galovića na Širovicama južno od Koprivnice

vano vrlo malo ovakvih klijeti, a jedna od najpoznatijih je ona podravskog pjesnika Frana Galovića na brijegu Širovica kod Koprivnice.

Tijekom prve polovice 20. stoljeća napušta se u potpunosti gradnja kanatnom konstrukcijom i prekrivanje krova slamom. Razlog tome je primjena novih materijala, dugotrajnijih i jednostavnijih za gradnju, a sada i dostupnijih. Opeka i crijep istiskuju iz upotrebe slamu, blato i drvo. Opeka više nema samo ulogu ispunje, nego je glavni nosivi materijal kojim se gradi ona ista ideja forme i prostora klijeti kanatne konstrukcije. Za takve klijeti specifično je precizno, ukrasno zidanje opekom koje ostaje otkriveno, bez završavanja fasade žbukom. Karakteristični su geometrijski ukrasi, izvedeni reljefno istaknutom opekom koji naglašavaju arhitektonske elemente i rubove zabata. Krov je oblikovan dvostrešno sa zabatnom poluskošenom plohom te prekriven crijepom. Ovaj tip klijeti specifičan je za šire područje durdevačke Bilogore.

Male vinogradarske vile

Tridesetih godina 20. stoljeća u potpunosti se mijenja oblikovanje prostora, a u velikoj mjeri i vanjskog zida građevine, dok dimenzije i dalje ostaju skromne. Građene su kao dvoetažne visoke prizemnice pravokutnog tlocrta s plitko ukopanim podrumom za primjerenije čuvanje vina, gornjim boravišnim prostorom i u ključ dodanom otvorenom verandom jednake visine, s koje se zadovoljan vlasnik može pokazati susjedima. Tom verandom ujedno je natkriveno stepenište koje vodi u podrum. Iz organizacije prostora izbačena je prešnica pa se prešanje u vrijeme berbe odvija na otvorenom ispred podruma. Klijet, kao i veranda, pokriveni su dvostrešnim krovom sa zabatnom poluskošenom plohom pokrivenim crijepom. Redovito su ožbukane te ukrašene bogatim reljefnim istakama koje naglašavaju elemente konstrukcije, dodatno pojačane tamnijom i svjetlijom nijansom najčešće plave, ružičaste ili zelene boje. Glavni ukras čine raskoš-

ne rezbarije verande i krovnih zabata s vegetabilnim te geometrijskim motivima. Ovaj tip klijeti specifičan je za područje durdevačke Bilogore.

S posljednjim ovakvim klijetima sagrađenima 70-ih godina prošlog stoljeća očaranost i potreba za tradicijom naglo prestaje. Bile su zadnji uzlet nečega što bi se moglo zvati kulturna baština. Nakon toga dolazi do svojevrsnih arhitektonskih eksperimenata prenatrženih dimenzija i oblika koji sve više narušavaju dugo čuvane, prelijepo vizure bilogorskoga kraja.

Iako je brojnim adaptacijama većina starih klijeti izgubila auru autentičnosti, do danas sačuvani objekti vrijedni su svjedoci znanja seoskih graditelja i njihova poznavanja materijala i prirode. U procesu revitalizacije i očuvanja ruralne graditeljske baštine u Podravini najvažnije je i dalje graditi svijest o vrijednosti klijeti i potrebi njihove daljnje zaštite. 📸

Klijet bogatijega gazde Male vinogradarske vile s natkrivenim terasama (verandama) građene su šezdesetih godina 20. stoljeća i na Čukljaševu brijegu kod Budrovca

